

75 jaar Oudtestamentisch werkgezelschap

“25 jaren vormen in het Oude Testament geen reden voor een jubileum”, zo begon in 1965 Piet de Boer zijn inleiding op de bundel in de serie Oudtestamentisch Studiën die desondanks aan dit jubileum was gewijd.¹ Hij voegde er enkele bespiegelingen aan toe over de enkele plaatsen in het OT waar sprake is van de periode van 25 jaar. Hij legde – enigszins moeizaam – een verband met de regeerperiode van 25 jaar van Josafat over Juda, waarin hij een mate van zelfstandigheid heeft bewaard, en met het ontwerp van een nieuwe tempel door Ezechiël in het 25ste jaar van de ballingschap.

Wat dat betreft had Adam van der Woude het 15 jaar later makkelijker, bij het veertig-jarig jubileum. Maar hij geeft niet toe aan “de verleiding te spelen met de associaties die het getal veertig vanuit de Schriften oproept” Hij beperkt zich tot de opmerking: “Al mogen wij over de afgelopen veertig jaar dan ook niet spreken als over een woestijntocht, zonder momenten van ontbering, teleurstelling en leed is de weg niet geweest”.² Bij dat laatste moet we natuurlijk vooral denken aan de oorlogsjaren, zoals die eerder al door Piet de Boer waren gememoreerd. Als tien jaar later, bij het volgende jubileum, Adam van der Woude opnieuw aan het woord komt, laat hij een eventuele diepere, Bijbelse betekenis van het getal 50 onbesproken.³

Nu ik mij – met gepaste schroom – na opnieuw 25 jaar in dit illustere rijtje mag voegen, wil ik toch ook op dit punt aansluiten bij de aanpak van Piet de Boer en beginnen met wat ik in het OT lees over het getal 75. Ik heb het nadeel – om misschien is het een voordeel - van het opmerkelijke feit dat het getal 75 slechts één keer voorkomt: in Genesis 12:4:

Toen ging Abram, zoals de HERE tot hem gesproken had, en Lot ging met hem; en Abram was vijfenzeventig jaar oud, toen hij uit Haran trok. (Gen 12:4 NBG 1951).

We zouden hieraan nog kunnen toevoegen dat Abraham precies honderd jaar later sterft, op de leeftijd van 175 jaar (Gen. 25:7). Zo zouden we ons op dit moment als OTW in het bijzonder met deze aartsvader verbonden kunnen voelen. De vergelijking dringt zich op met de man die zich geroepen voelt om een volgende stap te zetten op de weg die het voorgeslacht indertijd is ingeslagen. Abram bevindt zich in Haran waar hij een niet bekend aantal jaren eerder terecht gekomen was in het gevolg van zijn vader Terach die vanuit Ur was vertrokken. Volgens Gen. 11:39 was het reisdoel van Terach Kanaän, maar ze waren dus blijven steken in het Noord-Syrische Haran. Nu is het blijkbaar het aangewezen moment om verder te gaan. Als huidige generatie van oudtestamentici mogen ook wij bedenken dat we in het spoor van voorgangers, zoals De Boer en Van der Woude, mogen gaan. We zullen nieuwe stappen moeten zetten en tegelijkertijd is het goed om te bedenken met welk doel zij indertijd op weg zijn gegaan.

---

¹ P.A.H. de Boer, “1940-1965”, in: P.A.H. de Boer e.a., *ה'ס"ד 1940-1965* (OTS 14), Leiden 1965, VII-X.

² A.S. van der Woude, “Veertig jaar Oudtestamentisch werkgezelschap in Nederland”, in: B. Albrekton e.a., *Remembering all the Way... A Collection of Old Testament Studies Published on the Occasion of the Fortieth Anniversary of the Oudtestamentisch Werkgezelschap in Nederland* (OTS 21), Leiden 1981, 1-3.

³ A.S. van der Woude, “Fünfzig Jahre Oudtestamentisch Werkgezelschap”, in: A.S. van der Woude (ed.), *New Avenues in the Study of the Old Testament: A Collection of Old Testament Studies Published on the Occasion of the Fiftieth Anniversary of the Oudtestamentisch Werkgezelschap and the Retirement of Prof. Dr. M.J. Mulder* (OTS 25), Leiden 1989, VII-IX).

Abram vertrekt nadat zijn vader is overleden. Het is goed om – zoals dat bij eerdere jubilea ook is gebeurd – om op dit moment de leden van het OTW te gedenken die ons in de afgelopen 25 jaar door de dood zijn ontvallen. Het is een lange lijst. Ik dank de collega's Cees Houtman, Wim Beuken en Arie van der Kooij voor hun hulp bij de samenstelling daarvan.

Bij elke naam komen er verhalen in ons op en kunnen we in dankbaarheid bedenken wat hij of zij heeft bijgedragen aan het onderzoek van het OT en aan het doorgeven van die kennis aan collega's en studenten. Ik noem hun namen in de volgorde van het jaar van hun overlijden:

P.A.H. de Boer (1989)	J.P.M. van der Ploeg (2004)
J.H. Hospers (1993)	M. Boertien (2005)
M.J. Mulder (1994)	H.J. Franken (2005)
B. Maarsingh (1995)	B.H. Stricker (2005)
B.J. Oosterhoff (1996)	R. Pirson (2006)
B. Hartmann (1997?)	W. Baars (2007)
J.L. Koole (1997)	T. Jansma (2007)
A.G. van Daalen (2000)	C. van Duin (2008)
R. Oost (2000)	N. Tromp (2010)
A.S. van der Woude (2000)	J. Hoftijzer (2011)
C.H.W. Brekelmans (2004)	J. Luyten (2012)
J.C. Lebram (2004)	

Hun gedachtenis zij tot zegen.

In tegenstelling tot de genoemde overzichten bij eerdere jubilea zie ik ervan af om de namen van de nieuwe leden te noemen. Die lijst is – en dat is natuurlijk reden tot blijdschap – te lang. Evenmin zal ik een poging wagen om te doen wat in de jubileumuitgaven van 1965 nog wel gebeurde, namelijk een overzicht te geven van wat de leden van het OTW in de afgelopen periode allemaal gepresteerd hebben. In OTS 14 presenteerde Th.C. Vriezen in een kleine twintig pagina's "Twenty five years of Old Testamentic study in the Netherlands" (p. 397-416). In latere uitgaven is om begrijpelijke redenen van dergelijke overzichten afgezien. Het zou te omvangrijk zijn geworden. Wellicht moeten we zelfs constateren: we zijn het overzicht inmiddels kwijt. Geldt dit ook voor het zicht op een gezamenlijk doel? Bij de vergelijking met de tekst over de 75-jarige Abram kwam die vraag reeds op. Zijn vader had een doel voor ogen. Abram wordt geroepen daarvoor opnieuw op weg te gaan. Dat was in de lijn van zijn vader. Hij ging immers ook op weg naar Kanaän. Is dat nu ook onze opdracht? Hebben wij – zo luidt de vraag die daaraan vooraf moet gaan – wel helder voor ogen waar onze voorgangers naar toe wilden? Moet het roer misschien om?

Laten we ons om te beginnen in herinnering roepen hoe dit gezelschap 75 jaar geleden ontstond. Ik doe dit aan de hand van de notulen van de eerste bijeenkomsten. Die liggen veilig opgeslagen in de afdeling bijzondere collecties in de UB Leiden (onder de benaming "Archief van het Oudtestamentisch Werkgezelschap, 1940-1996, onder de nummers BPL 2900, 3222, 3222A). Ik mocht ze slechts inzien na toestemming van het huidig bestuur. Dat bleek gelukkig ter plekke snel te regelen, mede dankzij de foto op de website van het OTW die dankzij Marjo Korpel steeds zeer up-to-date is.

De eerste bijeenkomst was op 4 januari 1940 ten huize van De Boer te Leiden. Aanwezig waren naast De Boer de heren T.C. Vriezen, B.D. Eerdmans, G.J. Thierry, C. van Arendonk, J. de Groot, A. de Buck, J. Simons, S.J., M. David, B. Alfrink en M.A. Beek. Afwezig met kennisgeving was Closen en N.H. Ridderbos. Ook gevraagd waren Palache, die wel aangegeven had later te willen toetreden, en J. Ridderbos en G.Ch. Aalders. Beide laatsten hadden echter bedankt. Het is niet bekend of dit binnen de familie Ridderbos nog tot spanning heeft geleid. De Boer vertelt in zijn inleiding dat “de oprichtingsgedachte (is) voortgekomen uit een jarenlange samenwerking tussen De Boer en Vriezen met de wens tot nader contact tussen oudtestamentici, naar het voorbeeld van het buitenland”. Tot oprichting werd besloten op 1 juni 1939. Tijdens de eerste bijeenkomst werd een drieledig doel geformuleerd:

- a) bevordering van de bestudering van het OT
- b) bevordering van het onderlinge contact van de Nederlandse oudtestamentici
- c) bevordering van de internationale samenwerking der oudtestamentici.

Daartoe werden de volgende plannen opgesteld tot verwezenlijking van die doelstelling:

- 1) geregelde bijeenkomsten met voordrachten
- 2) gezamenlijke bestudering van teksten
- 3) overleg ten aanzien van publicaties
- 4) contact zoeken met buitenlandse gezelschappen.

De Boer heeft tevergeefs geprobeerd de naam van Abraham Kuenen aan het gezelschap te verbinden. Eerdmans stelde nog voor – ik neem aan als een soort compromis – het dan maar “Abraham” te noemen. Ook dat heeft het niet gehaald. Nu ik na 75 jaar opnieuw bij die naam uitkom kan men dat betreuren, hoewel ik er geen voorstel voor naamsverandering aan wil verbinden.

Er is in die eerste vergadering ook nog gesproken over het opnemen van “jongeren, van wie iets voor de oudtestamentische wetenschap wordt verwacht”. Er worden ook al enkele namen genoemd. Men acht het echter niet verstandig om op dit moment het gezelschap niet al teveel uit te breiden. De eerste jaren blijft het doorgaans tot een elftal beperkt.

De eerste voordracht wordt gehouden door De Boer met als titel “Het hof-in-Eden verhaal”. Het is een mooi toeval dat dit onderwerp bij het huidige jubileum opnieuw aan de orde zal komen in de bijdrage van Johannes de Moor en Marjo Korpel.

Voordat we daartoe overgaan wil ik echter eerst nog enkele evaluerende opmerkingen maken naar aanleiding van de indertijd geformuleerde doelstellingen. Ik doe dat opnieuw aan de hand van wat De Boer, Vriezen en Van der Woude daar eerder over schreven.

Piet de Boer is opmerkelijk kritisch. Hij schrijft in 1965: “Het Gezelschap heeft er toe bijgedragen, dat zij die het Oude Testament aan een universiteit of aan een hogeschool doceren, elkaar geregeld hebben ontmoet. Dit heeft stellig vrucht gedragen voor ons onderwijs en onderzoek. Het heeft echter slechts zelden of nooit geleid tot een gezamenlijk ter hand nemen van een project op het terrein van ons vak. Ook werden de bijeenkomsten geen *college* in de letterlijke zin, geen samen lezen van teksten, waarbij ieder zijn kennis en het resultaat van zijn voorbereiding inbrengt. Wij beperkten ons tot het voordragen van een gedeelte van ons werk, tot het beluisteren en beoordelen van elkaars werk, waartoe een van te voren toegezonden syllabus der voordracht de ene maal meer de andere maal minder in staat stelde.” (p. IX). Over de invloed op elkaars werk is hij niet te spreken: “Het komt mij voor dat de

neerslag van de bespreking in het Gezelschap, gering moet worden genoemd. Leerling blijven is een moeilijke kunst.” (p. X).

Bij het overzicht van publicaties dat Vriezen in datzelfde nummer van OTS geeft is hij ook al niet juichend. Hij betwijfelt of al dit werk nog herinnerd zal worden door de komende generatie en voegt daar aan het prille begin van het computertijdperk aan toe: “the generation that is going to make use of computers will probably be even more likely to forget it than our generation has forgotten much of the work of our predecessors” (p. 416). Hij pleit voor verandering, met name in de vorm van meer teamwork, met meer samenwerking tussen de verschillende faculteiten. Wat dat betreft zal er nog meer ingezet moeten worden op wat al vanaf het begin aan het OTW ten doel is gesteld. Het baart hem daarbij wel zorgen dat het aantal leerstoelen voor het OT sinds het begin van de eeuw hetzelfde is gebleven. Er zou veel meer wetenschappelijke staf nodig zijn. In zijn overwegingen 15 en met name die van 25 jaar later (in 1989) noemt Van der Woude de dreigende bezuinigingen. Wat betreft het OTW zelf is hij positief en legt hij vooral de nadruk op goede contacten met de British Society for Old Testament Study in de vorm van een Joint Meeting die elke drie jaar plaats vindt en op de voortgang van de publicatie van OTS. Kijken we naar de situatie nu, dan is over al deze zaken het een en ander op te merken. Ik doe dat in de omgekeerde volgorde waarin ze ter sprake kwamen.

Om te beginnen dus de OTS. Nemen we de jaren van de jubilea als meetpunt dan kunnen we constateren dat in de eerste 25 jaar 14 delen verschenen, in de tweede 25 jaar 11, en in de laatste 25 jaar meer dan 40. Dat gaat goed.

Wat betreft de internationalisering moeten we naast de contacten met de Britse collega's nu zeker ook de samenwerking met de zusterorganisatie in Zuid-Afrika noemen. Na de gezamenlijke bijeenkomst in 2007 komt er nu binnenkort weer een nieuwe, misschien zelfs samen met de Britse: een “joint joint meeting”. Ook dat gaat goed.

Wat betreft de leerstoelen moeten we echter vaststellen dat het helemaal niet goed gaat. Er is een dramatische neergang. De vraag is hoe we daar adequaat op kunnen reageren en welke rol het OTW daar specifiek in zal kunnen spelen. Zou het juist op dit punt niet raadzaam zijn om ter harte te nemen wat 75 jaar geleden al werd genoemd en 25 jaar later nog eens door De Boer en Vriezen werd herhaald: de noodzaak van betere samenwerking, over faculteitsgrenzen heen?

Tenslotte dan nog wat De Boer noemt “de kunst van het leerling blijven” in de vorm van “college” in letterlijke zin: namelijk het “samen lezen”, samen bestuderen van de teksten. Het lijkt me zinvol om te proberen daar in onze bijeenkomsten goede vormen voor te vinden. In het zoeken naar nieuwe wegen voor onze bijeenkomsten, voor onze samenwerking binnen en buiten onze kring kunnen we trouw blijven aan de ooit geformuleerde doelstellingen. We heten dan wel geen Abraham, maar we kunnen ons daarbij wel door zijn voorbeeld laten inspireren in de moed om ook daadwerkelijk nieuwe wegen te bewandelen.